

RAPPORT OM GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER – 2024

År 2023 innebar både framgångar och motgångar för skyddet av de grundläggande rättigheterna. FRA:s rapport om grundläggande rättigheter 2024 innehåller en granskning av händelserna på området och pekar ut både framsteg och återstående problemområden. I publikationen presenteras FRA:s yttranden om den huvudsakliga utvecklingen på de berörda tematiska områdena, tillsammans med en översikt över det underlag som ligger till grund för dessa yttranden. Den ger en kortfattad men informativ översikt över de viktigaste utmaningarna för EU och dess medlemsstater när det gäller grundläggande rättigheter.

FRA:S YTTRANDE

1
Inledning

3
Inverkan av levnadskostnadskrisen och den ökande fattigdomen i EU

6
Ta itu med hot mot demokratin och det medborgerliga utrymmet: främja deltagande och skydda föreningsfriheten, friheten att delta i fredliga sammankomster och yttrandefriheten

8
Migration: Farhågor om de grundläggande rättigheterna vid EU:s gränser

11
Genomförande och användning av stadgan på nationell nivå

Manuskriptet färdigställt i april 2024.

Varken Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter eller någon person som agerar på dess vägnar är ansvarig för hur nedanstående uppgifter används.

Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå, 2024

Print	ISBN 978-92-9489-350-5	ISSN 2467-2564	doi:10.2811/84481	TK-AM-24-001-SV-C
PDF	ISBN 978-92-9489-348-2	ISSN 2467-2793	doi:10.2811/128995	TK-AM-24-001-SV-N

© Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter, 2024

Kopiering tillåten med angivande av källan.

För användning eller reproduktion av fotografier eller annat material som inte omfattas av upphovsrätten för Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter måste tillstånd sökas direkt från upphovsrättsinnehavarna.

Foto:

Omslag: © Tamas Molnar/FRA; Pingpao/Adobe Stock; Ink drop/Adobe Stock

Sidan 3: © Pingpao/AdobeStock

Sidan 4: © Jiri Hera/AdobeStock

Sidan 6: © Markus/AdobeStock

Sidan 7: © Ink drop/AdobeStock

Sidan 8: © Sarah Sighnolfi/FRA

Sidan 9: © Tamas Molnar/FRA

Sidan 12: © Artjazz/AdobeStock och © New Africa/AdobeStock

INLEDNING

Detta är en sammanställning av FRA:s yttranden och åtföljer *Fundamental Rights Report 2024* (rapport om grundläggande rättigheter 2024). Den innehåller en sammanfattning av de viktigaste resultaten inom de tematiska områden som omfattas av rapporten, till stöd för FRA:s yttranden. Dessa är evidensbaserade, aktuella och praktiska åtgärder som ska övervägas av EU-organ och nationella regeringar.

I årets *Fundamental Rights Report 2024* (rapport om grundläggande rättigheter 2024) utforskas teman som levnadskostnadskrisen, demokrati och grundläggande friheter samt situationen för de grundläggande rättigheterna vid EU:s yttre gränser. Den innehåller en aktuell genomgång av de mest akuta hoten mot de grundläggande rättigheterna i Europa. Den undersöker också tillämpningen och genomförandet av EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna.

Även om rapporten endast fokuserar på dessa nyckelfrågor, var 2023 ett år med många hot mot grundläggande fri- och rättigheter. Hot mot demokratiska värderingar och medborgerligt utrymme samt hat och desinformation på nätet utgör allvarliga utmaningar för de grundläggande rättigheterna. Detsamma gäller den ökande rasismen och den därmed sammanhängande intoleransen. Samtidigt står Europa inför ökande fattigdom till följd av en levnadskostnadskris och fortsätter att brottas med den polariserande migrationsfrågan. Nödvändiga åtgärder mot klimatförändringarna riskerar att förstärka befintliga former av social och ekonomisk marginalisering. Mot denna bakgrund innehåller den här rapporten en kortfattad översikt över de viktigaste tematiska frågorna och förslag på hur utmaningarna för de grundläggande rättigheterna kan bemötas.

De yttranden från FRA som sammanfattas i denna rapport är avsedda att informera politiska beslutsfattare och lagstiftare genom att ge förslag på åtgärder för EU och medlemsstaterna. I kombination med den fullständiga rapporten visar FRA på så sätt möjliga alternativ för att skapa ett mer inkluderande Europa som bygger på skydd och främjande av grundläggande rättigheter.

1

INVERKAN AV LEVNADSKOSTNADSKRISEN OCH DEN ÖKANDE FATTIGDOMEN I EU

Levnadskostnadskrisen har påverkat alla medlemsstater. Den har till stor del drivits av de ekonomiska konsekvenserna av covid-19-pandemin och stigande energipriser till följd av det ryska anfallskriget mot Ukraina.

Under 2022 riskerade 95,3 miljoner människor i EU att drabbas av fattigdom eller social utestängning. Detta motsvarar 21,6 procent av EU:s befolkning. Efter en ökning under 2020 och 2021 förblev siffran stabil under 2022 jämfört med 2019. Fattigdom och social utestängning har emellertid ökat bland barn och påverkar 24,7 procent. Denna andel utgjorde cirka 20 miljoner barn under 2022, vilket är nästan 1 miljon fler än 2019.

Krisen har påverkat de grundläggande rättigheter som garanteras i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och i Europarådets europeiska sociala stadga. Under 2022 och 2023 antog EU och medlemsstaterna åtgärder för att hantera stigande priser och bostadsfrågor samt för att bekämpa energifattigdom. Dessa har mildrat de negativa effekterna i fråga om fattigdom och social utestängning i genomsnitt bland EU:s befolkning. Men åtgärderna var ofta tillfälliga och nådde inte alltid de mest utsatta. Därför måste de långvariga effekterna av inflationen fortfarande övervakas noga.

Flera studier har framhållit att de grundläggande rättigheterna har påverkats negativt av levnadskostnadskrisen som orsakades av covid-19-pandemin och det ryska anfallskriget mot Ukraina. Inflationen, och i synnerhet de stigande priserna, hotar de grundläggande rättigheter och principer som garanteras av unionsrätten. Dessa omfattar rätten till mänsklig värdighet och jämställdhet, icke-diskriminering, respekt för privat- och familjeliv, bostadsstöd, social trygghet och stöd för att få tillgång till tjänster av allmänt ekonomiskt intresse samt rättigheter för personer som tillhör grupper med hög risk för fattigdom.

Levnadskostnadskrisen fortsätter att påverka olika grupper på olika sätt och i varierande grad. Riskerna och effekterna är inte lika stora i alla delar av samhället. De som redan är sårbara eller diskriminerade löper större risk att drabbas av fattigdom.

Barn, kvinnor, ungdomar, personer som tillhör en rasbaserad eller etnisk minoritet, äldre, homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner (hbtqi-personer), romer och personer med funktionsnedsättning löper störst risk att drabbas av fattigdom och hot mot sina grundläggande rättigheter. Till exempel har barns risk att drabbas av fattigdom eller social utestängning ökat betydligt, med cirka 1 miljon fler i riskzonen jämfört med 2019.

FRA:s YTTRANDE 1.1

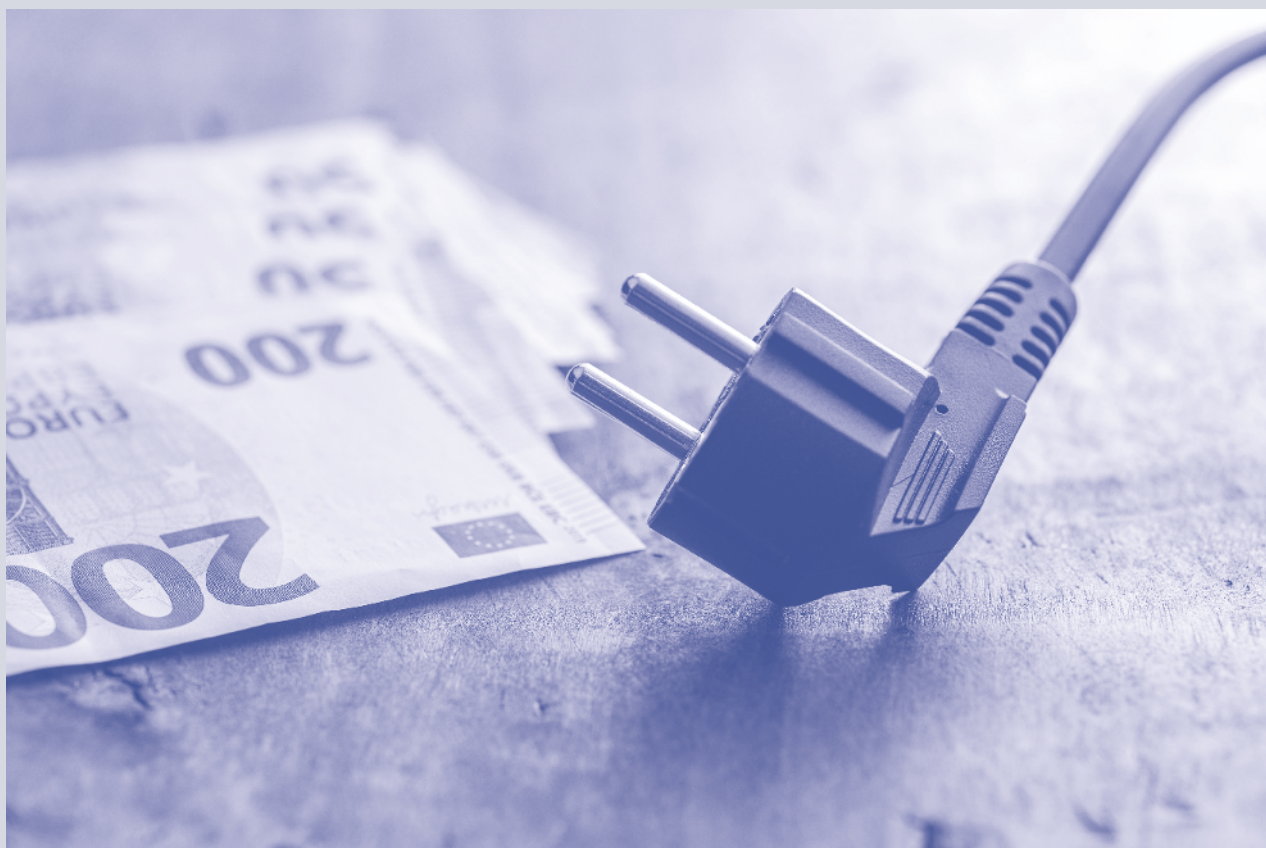
När politiska och rättsliga åtgärder mot levnadskostnadskrisen planeras och genomförs bör EU och medlemsstaterna ta hänsyn till att konsekvenserna av denna kris inte är jämnt fördelade. De bör också se till att insatserna bidrar till att bekämpa fattigdom och social utestängning.

För att göra detta på ett effektivt sätt bör sådana politiska och rättsliga åtgärder vara evidensbaserade och utgå från förhandsbedömningar av grundläggande rättigheter. De bör baseras på robusta och tillförlitliga uppgifter som är tillräckligt uppdelade för att det ska gå att fastställa deras eventuella inverkan på de grundläggande rättigheterna för potentiellt sårbara personer såsom kvinnor, barn och ungdomar, etniska minoriteter, äldre personer, hbtqi-personer, romer och personer med funktionsnedsättning.

EU och dess medlemsländer har genomfört olika lagstiftnings- och policyåtgärder för att hantera de stigande priserna och levnadskostnadskrisen. Bland annat har de infört skatteåtgärder, pristak och direkta förmåner för att säkerställa rätten till social trygghet, rätten till socialt bistånd och tillgången till viktiga varor och tjänster såsom energi, bostäder och livsmedel.

Grundligare utvärderingar visade dock inte att levnadskostnadskrisen hade gett några konkreta effekter på de grundläggande rättigheter som skyddas av stadgan. Dessutom finns det begränsat med jämförbara landsdata om faktiska behov och åtgärder, och deras inverkan på utsatta gruppers rättigheter. Uppdelningen av relevanta uppgifter är ofta begränsad till ålder, kön och inkomststatus, utan tillgängliga uppdelade data för andra grupper i utsatta situationer, såsom personer med olika etnisk bakgrund, hbtqi-personer, romer och personer med funktionsnedsättning.

Det är fortfarande till stor del okänt huruvida de åtgärder som vidtas för människor i utsatta situationer, inklusive effekterna på åtnjutandet av de grundläggande rättigheterna, är ändamålsenliga och kostnadseffektiva. Inledande forskning visar att det finns betydande brister i genomförandet. De åtgärder som har vidtagits är tillfälliga och oriktade och har inte nått utsatta hushåll. Sammantaget har detta lett till att några av de mest utsatta grupperna har lämnats utanför.

Levnadskostnadskrisen har lett till ökad energifattigdom, vilket i oproportionerligt hög grad påverkar dem som redan är i riskzonen för fattigdom och social utestängning. Missgynnade grupper – såsom romer, första och andra generationens invandrare, etniska minoriteter, låginkomsttagare och hemlösa – och i synnerhet kvinnor i dessa grupper, löper större risk för svårigheter när det gäller energi och transport än befolkningen i stort.

Europeiska unionens råd uppmanar medlemsstaterna att stärka sina åtgärder mot hög inflation och kraftigt stigande energikostnader. Europeiska kommissionen har fastställt en uppsättning bra metoder för strukturella förbättringar som medlemsstaterna kan göra för att tackla de bakomliggande orsakerna till energifattigdom.

EU är fast besluten att ta itu med energifattigdom och säkerställa en rättvis omställning i Europa, inom ramen för den europeiska gröna given. Att ta itu med energifattigdomen prioriteras i det reviderade energieffektivitetsdirektivet (direktiv (EU) 2023/1791), där de energipolitiska kraven fastställs för att uppnå EU:s klimatmål om att bekämpa och övervaka energifattigdom. Europeiska kommissionens bedömning av de nationella energi- och klimatplanerna för att genomföra den europeiska gröna given visar att medlemsstaterna har beslutat om flera åtgärder i samband med energifattigdom. Dessa åtgärder saknar dock tydliga mål, metoder för att bedöma sårbarheten och ett starkt ramverk för konsumentinflytande.

FRA:s YTTRANDE 1.2

Europeiska kommissionen bör överväga att inkludera lämpliga övergripande eller tematiska förutsättningar för att bidra till att bekämpa energifattigdom i nästa programperiod för de europeiska struktur- och investeringsfonderna.

EU:s medlemsstater bör se till att politiska och rättsliga åtgärder som rör klimatmål och energifattigdom tar hänsyn till den grundläggande rätten till socialt stöd och bostadsstöd, för att säkerställa en värdig tillvaro för alla som saknar tillräckliga resurser. Detta skulle vara förenligt med de regler som fastställs i gemenskapslagstiftningen, nationell lagstiftning och praxis för att bekämpa social utestängning och fattigdom.

När medlemsstaterna utarbetar reviderade nationella klimat- och energiplaner uppmanas de att ta hänsyn till kommissionens relevanta rekommendationer. Detta för att upprätthålla det centrala, omvälvande löftet i Agenda 2030 för hållbar utveckling och dess mål för hållbar utveckling om att "inte lämna någon utanför".

2

TA ITU MED HÖR MOT DEMOKRATIN OCH DET MEDBORGERLIGA UTRYMMET: FRÄMJA DELTAGANDE OCH SKYDDA FÖRENINGSFRIHETEN, FRIHETEN ATT DELTA I FREDLIGA SAMMANKOMSTER OCH YTTRANDEFRIHETEN

Att enskilda personer och det civila samhället kan delta i offentliga angelägenheter på ett meningsfullt sätt är avgörande för att säkerställa ett fullständigt genomförande av de grundläggande rättigheterna. Det säkerställer att allas rättigheter beaktas vid utarbetandet av lagar och policyer. Det har dock visat sig att det ofta finns för lite tid eller möjlighet att lämna meningsfulla synpunkter på eller engagera sig i lagförslag. Detta är särskilt fallet när påskyndade förfaranden används eller när lagförslagen omfattar flera frågor. Europeiska kommissionen har utfärdat en ny rekommendation för att åtgärda brister i de nationella förfarandena för medbestämmande och samråd.

Både attacker från tredje parter och överdriven statlig inblandning – särskilt mot rätten till föreningsfrihet, frihet att delta i fredliga sammankomster och yttrandefrihet – fortsätter att hota utrymmet för det civila samhället. Det handlar till exempel om strategiska stämningar riktade mot medier och civilsamhällesorganisationer, samt föreslagna eller införda begränsningar av friheten att delta i fredliga sammankomster. Europeiska kommissionen har agerat genom att föreslå unionslagstiftning om stämningar som syftar till att hota civilsamhällesorganisationer och medier och dränera dem på resurser. Dessutom har kommissionen föreslagit lagstiftning både om mediefrihet och för att underlätta sammanslutningars gränsöverskridande verksamhet.

För att människorättsaktörer och befolkningen i allmänhet ska kunna delta på ett meningsfullt sätt i offentliga angelägenheter på nationell nivå krävs lämpliga kanaler och förfaranden för att säkerställa att lagstiftare och beslutsfattare verkligen tar hänsyn till mänskliga rättigheter. Att underlätta deltagande i offentliga angelägenheter är ett människorättskrav, vilket framgår av artikel 25 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Deltagandet är inte bara relevant när medlemsstaterna lagstiftar självständigt utan också när deras lagstiftning och politiska beslutsfattande omfattas av unionsrätten – t.ex. vid införlivandet av ett EU-direktiv.

När deltagandet genomförs på rätt sätt skapas möjlighet för oberoende människorättsorgan och organisationer i det civila samhället med relevant sakkunskap om grundläggande rättigheter att i hög grad bidra till och kommentera lagstiftningsarbetet. På så sätt är det också ett viktigt verktyg för att säkerställa att medlemsstaterna inte bryter mot stadgan vid genomförandet av unionsrätten. De uppgifter som samlats in tyder dock på att medlemsstaterna inte alltid har infört lämpliga regler för deltagande i den offentliga debatten. Även om de har sådana regler tillämpas de ibland på ett icke-transparent sätt, begränsas i omfattning eller förkortas alltför mycket för att påskynda lagstiftnings- eller policyprocesser.

Detta medför betydande risker, eftersom minskad granskning av lagstiftning eller politik kan leda till att konsekvenserna för de grundläggande rättigheterna inte beaktas på lämpligt sätt. Det kan i slutändan äventyra kvaliteten på den nationella lagstiftningen och politiken. När civilsamhällesorganisationer med sakkunskap om grundläggande rättigheter inte rådfrågas i tillräcklig utsträckning är risken större att de grundläggande rättigheterna inte integreras på ett adekvat sätt i lagstiftning och politik. Det innebär också att de inte på ett effektivt sätt kommer att tillämpa de rättigheter och principer som fastställs i artikel 51 i stadgan.

Enligt stadgan och internationell människorättslagstiftning är EU:s medlemsstater skyldiga att vidta positiva åtgärder för att säkerställa att det finns ett dynamiskt medborgerligt utrymme, genom att fullt ut uppfylla sina skyldigheter enligt föreningsfriheten, friheten att delta i fredliga sammankomster och yttrandefriheten. De bör också se till att begränsningarna av dessa rättigheter uppfyller principerna om laglighet, nödvändighet och proportionalitet. Civilsamhällesorganisationer, mediearbetare och medieorganisationer har rapporterat allvarliga verbala och fysiska hot och andra repressiva åtgärder. Det handlar bland annat om strategiska stämningar mot deltagande i den offentliga debatten och hemliga övervakningsåtgärder.

Betydande begränsningar – däribland straffrättsliga påföljder, övervakningsåtgärder, användning av våld för att skingra sammankomster och husrannsakan – har införts när det gäller friheten att delta i fredliga sammankomster. Sådana åtgärder har tillämpats på en rad olika sätt, bland annat under klimatprotester. Europarådet övervakar angrepp mot journalister. Det finns också en mekanism som täcker situationen för människorättsförfarare utanför EU. För närvarande finns det dock ingen övervakning på EU-nivå av det medborgerliga utrymmet (inbegripet men inte begränsat till journalister) inom EU som systematiskt skulle tillhandahålla en evidensbas för beslutsfattande.

FRA:s YTTRANDE 2.1

För att säkerställa en tillräcklig granskning av de grundläggande rättigheterna i samband med lagstiftning och politik som omfattas av unionsrätten bör medlemsstaterna se över sin lagstiftning för att säkerställa att reglerna om deltagande i den offentliga debatten är tydliga och tillräckligt breda. De bör tillåta civilsamhällesorganisationer med sakkunskap om grundläggande rättigheter och människorättsförfarare att lämna sina synpunkter.

Nationella lagstiftare och beslutsfattare bör tillämpa dessa regler på ett konsekvent och transparent sätt. De bör ge bred publicitet åt och främja deltagande i offentliga samråd, integrera ett jämställdhetsperspektiv och ägna särskild uppmärksamhet åt att nå ut till och inkludera personer i utsatta situationer, såsom hbtqi-personer, personer med funktionsnedsättning och personer som tillhör en etnisk, rasbaserad eller religiös minoritet samt civilsamhällesorganisationer med sakkunskap om grundläggande rättigheter.

EU:s medlemsstater bör ge det civila samhället tillräckligt med tid för att reagera på lagstiftningsinitiativ och politiska initiativ på ett meningsfullt sätt. De bör se till att de som deltagit i samråden informeras om resultatet.

FRA:s YTTRANDE 2.2

Efter uppmaningar från civilsamhället skulle Europeiska kommissionen kunna överväga att inrätta ett observatorium som övervakar situationen för människorättsförfarare i EU. Ett sådant observatorium bör inrättas i samråd med civilsamhället och relevanta befintliga system. Det bör som ett minimum övervaka begränsningar av det medborgerliga utrymmet och angrepp på och hot mot aktörer i det civila samhället. Det bör också underlätta utbyte av god praxis.

EU:s medlemsstater bör uppmantra rapportering av åtgärder mot civilsamhällesorganisationer och människorättsförfarare. Dessutom bör de se till att sådana åtgärder dokumenteras, utreds och lagförs på ett korrekt sätt.

3

MIGRATION: FARHÅGOR OM DE GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETERNA VID EU:S GRÄNSER

Många av dem som söker internationellt skydd eller arbetsmöjligheter saknar giltiga resehandlingar. Vissa försöker ta sig sjövägen till Europa i båtar som inte är sjödugliga. Under 2023 dog eller försvann över 4 000 personer till havs, vilket är det högsta antalet under de senaste fem åren. För att begränsa den irreguljära migrationen bygger staterna mer stängsel och gränserna blir alltmer militariserade.

EU inför nya informationssystem för att underlätta gränskontrollerna. Spänningarna mellan den nationella lagstiftning som reglerar tillgången till asyl och unionsrätten kvarstår, liksom anklagelserna om misshandel och andra kränkningar av rättigheter vid gränserna. Civilsamhällesorganisationer som hjälper migranter och flyktingar står inför fortsatta utmaningar.

EU har enats om en migrations- och asylpakt som bör leda till att asyl- och återvändandeförfarandena går snabbare och genomförs nära gränsen. Vissa anläggningar vid gränserna har svårt att erbjuda värdiga mottagningsförhållanden för nyanlända. Genom pakten införs en skyldighet för staterna att övervaka efterlevnaden av de grundläggande rättigheterna. Eftersom EU nu är part i Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen) kommer EU:s institutioner och byråer att behöva vidta åtgärder för att förebygga och bekämpa våld mot kvinnor och våld i hemmet, i samband med migration, även vid gränser.

Detta kapitel handlar om grundläggande rättigheter vid gränserna. Det är inriktat på EU:s yttre land- och sjögränser. Det granskar politiken före ankomsten, själva gränskontrollerna och den inledande behandlingen av personer som reser in genom att undvika gränskontroller.

Över 4 000 människor miste livet eller försvann i sina försök att nå Europa sjövägen under 2023. Det är det högsta antalet som noterats under de senaste fem åren. Rätten till liv (artikel 2 i stadgan och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna [Europakonventionen]) innebär en uttrycklig rättslig skyldighet för staterna att uppfylla den på land och till sjöss. EU:s medlemsstater har operativa protokoll för sök- och räddningsinsatser och dessa behöver revideras kontinuerligt för att återspegla bästa praxis och lärdomar. Antalet fartyg som sätts in för att rädda människor i sjönöd motsvarar inte behoven.

Det är komplicerat att minska antalet dödsoffer till sjöss. Det krävs en övergripande strategi som omfattar alla berörda stater, EU-organ, internationella organisationer och andra berörda parter. Det finns dock viktiga steg som EU och dess medlemsstater kan ta.

FRA:s YTTRANDE 3.1

EU:s medlemsstater bör se över och anpassa sina sök- och räddningsprotokoll på grundval av bästa praxis för att rädda liv till havs.

När Europeiska kommissionen främjar EU-finansieringens förenlighet med de grundläggande rättigheterna bör den överväga olika sätt att koppla finansieringen av förvaltningen av sjögränserna till antagandet och efterlevnaden av operativa protokoll som säkerställer snabb hjälp till personer som befinner sig i omedelbar fara till sjöss.

Medlemsstaterna och Frontex bör gemensamt se till att tillräckligt med lämpligt utrustade marina resurser sätts in i områden på öppet hav, där riskanalyser tyder på att det är mer sannolikt att fartygsolyckor inträffar.

Medlemsstaterna vidtar förstärkta åtgärder för att kontrollera sina gränser och hejda irreguljär migration. Vissa åtgärder har lett till godtycklighet, rättsosäkerhet, begränsningar av det civila samhällets arbete och ineffektivt rättsligt skydd mot utbredda kränkningar av rättigheter vid gränserna. Få brottsoffer får tillgång till rättvisa genom effektiva rättsmedel. I rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) fastställs villkoren för att ett rättsmedel ska vara effektivt enligt lag och i praktiken. I sitt bidrag till Europeiska kommissionens rapport om rättsstatsprincipen uppger FRA att bristande tillgång till rättslig prövning kan innebära en risk för respekten för rättsstatsprincipen, som är ett av EU:s grundläggande värden enligt artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen.

Enligt migrations- och asylopakten kommer medlemsstaterna i framtiden att vara skyldiga att inrätta oberoende mekanismer för att övervaka de grundläggande rättigheterna vid kontroller vid gränserna och är fria att utvidga tillämpningsområdet för sådana mekanismer till andra aspekter. Under 2022 utfärdade FRA en vägledning om hur sådana mekanismer ska inrättas.

FRA:s YTTRANDE 3.2

Medlemsstaterna bör göra större ansträngningar för att skydda de grundläggande rättigheterna för migranter, flyktingar och asylsökande vid gränserna. De bör göra detta genom att snabbt och effektivt utreda alla anklagelser om kränkningar av de grundläggande rättigheterna vid gränserna och vid alla fartygsolyckor. Dessutom bör medlemsstaterna respektera de processuella krav som fastställts av Europadomstolen.

EU:s medlemsstater bör inrätta eller stärka nationella oberoende mekanismer för att övervaka efterlevnaden av de grundläggande rättigheterna vid sina gränser, med utgångspunkt i FRA:s expertis.

FRA:s YTTRANDE 3.3

Medlemsstaterna bör säkerställa att anläggningar som används för att ta emot nyanlända vid de yttre gränserna erbjuder värdiga och säkra förhållanden och inte leder till godtyckligt förvar. Sådana anläggningar bör vara en del av ett övergripande sunt system för migrationshantering med tillräcklig kapacitet för att vid behov flytta asylsökande till vanliga anläggningar. Systemet bör också ha effektiva, humana förfaranden för värdiga återvändanden och erbjuda fungerande integrationsmöjligheter för personer som beviljats internationellt skydd.

Europeiska kommissionen bör överväga att vid behov begära en oberoende konsekvensbedömning avseende grundläggande rättigheter för att kontrollera att EU-finansieringen inom ramen för tillämpliga EU-instrument är förenlig med de grundläggande rättigheterna.

FRA:s YTTRANDE 3.4

Vid bedömningen av EU-finansieringens förenlighet med unionsrätten bör medlemsstaterna och Europeiska kommissionen också beakta de normer som anges i Europarådets Istanbulkonvention.

År 2023 blev Istanbulkonventionen bindande för EU som helhet och inte bara för de medlemsstater som har ratificerat den. Unionsrätten innehåller redan bestämmelser för att skydda kvinnor vid gränserna. De nya skyldigheterna kommer att utvidga dessa ytterligare. Enligt förordningen om gemensamma bestämmelser (förordning (EU) 2021/1060) måste medlemsstaterna, när de använder EU-finansiering för att stödja sin politik för gränsförvaltning, asyl och återvändande, införa arrangemang för att säkerställa att EU-finansierade program överensstämmer med stadgan och med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I sin rapport från 2023 med titeln *EU Funds – Ensuring compliance with fundamental rights* (EU-medel – att säkerställa efterlevnaden av de grundläggande rättigheterna) föreslår FRA att Istanbulkonventionen också bör beaktas i framtiden.

4

GENOMFÖRANDE OCH ANVÄNDNING AV STADGAN PÅ NATIONELL NIVÅ

Inför halvtidsöversynen 2025 av genomförandet av strategin för att stärka tillämpningen av EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och 25-årsdagen av stadgans proklamation saknades fortfarande en strukturerad process och konkreta mål, milstolpar och tidslinjer för ansträngningarna för att genomföra 2020 års strategi för stadgan på nationell nivå.

Stadgan fortsatte att stärka verktygslådan för de grundläggande rättigheterna i rättssalarna, vilket framgår av nationell och europeisk rättspraxis. Fortsatta utmaningar när det gäller rättssystemets tillgänglighet hindrade dock ett effektivt utövande av de rättigheter som fastställs i stadgan, särskilt för personer i utsatta situationer.

De nationella lagstiftarnas och myndigheternas tillämpning av stadgan släpade efter rättsväsendets. Det bör särskilt nämnas att regionala och lokala myndigheter inte har använt stadgan. Medlemsstaterna har långsamt antagit politiska och rättsliga ramar för att genomföra det stadgerelaterade "övergripande nödvändiga villkoret" för användning av EU-medel. Det fanns dock fortfarande problem med klagomålsmekanismer och aktörernas deltagande och nödvändiga kapacitet i fråga om grundläggande rättigheter. Eftersom nationella människorättsinstitutioner är några av de nationella regeringarnas viktigaste rådgivare i människorättsfrågor är det fortfarande viktigt att de utvecklar sakkunskap om stadgan.

Tack vare särskild EU-finansiering, särskilt genom programmet för medborgare, jämlikhet, rättigheter och värden, har man ökat ansträngningarna för att bredda kunskaperna och sakkunskapen om stadgan. Det finns dock skillnader mellan olika medlemsstater, nationella myndigheter och yrkesgrupper när det gäller i vilken utsträckning stadgan tillämpas.

Snart kommer det att vara 25 år sedan stadgan proklamerades. Stadgan används fortfarande ofta på EU-nivå, särskilt i EU-domstolens rättspraxis, men även i EU:s lagstiftning och beslutsfattande (se t.ex. Europeiska kommissionens verktyg nr 29 och rådets riktlinjer). År 2025 kommer Europeiska kommissionen att rapportera om halvtidsöversynen av genomförandet av dess 2020-strategi för att stärka tillämpningen av stadgan om de grundläggande rättigheterna i EU.

På nationell nivå saknar arbetet med att genomföra stadgans strategi fortfarande ett strukturerat förfarande och konkreta mål, milstolpar och tidsramar. Stadgan är dessutom ännu inte särskilt synlig i nationell lagstiftning eller politik som faller inom ramen för unionsrätten. Nationella regler om konsekvensbedömningar innehåller fortfarande ingen uttrycklig hänvisning till stadgan.

Samtidigt har 25 medlemsstater utsett en kontaktpunkt för stadgan, i enlighet med strategin för stadgan och tillhörande slutsatser från Europeiska unionens råd. Att inrätta kontaktpunkter för stadgan är ett viktigt första steg, eftersom dessa kontaktpunkter kan styra eller stödja processen för att genomföra strategin nationellt. De flesta kontaktpunkter för stadgan behöver dock fortfarande hitta sin roll i det nationella sammanhanget för att på bästa sätt bidra till en förbättrad tillämpning av stadgan på nationell och lokal nivå.

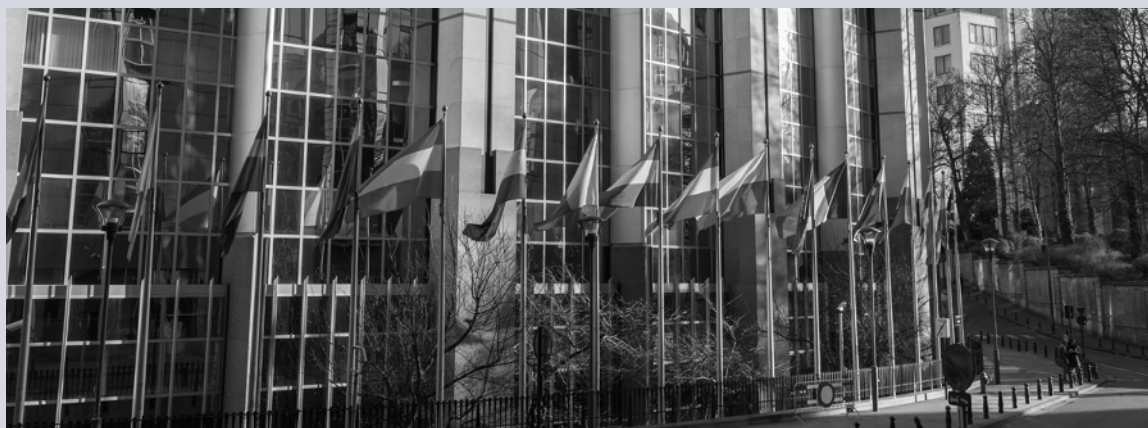
FRA:s YTTRANDE 4.1

Europaparlamentet, Europeiska unionens råd och Europeiska kommissionen bör vidareutveckla och uppdatera verktyg som garanterar att EU:s lagstiftning och politiska beslutsfattande är helt förenliga med stadgan. De bör också stärka sina insatser för att främja stadgan i hela EU.

EU:s medlemsstater uppmanas att inrätta en strukturerad process baserad på konkreta mål, milstolpar och tidsramar när de genomför Europeiska unionens råds slutsatser.

Medlemsstaterna uppmanas att stärka kapaciteten hos sina kontaktpunkter för stadgan med tillräckliga mänskliga och ekonomiska resurser för att göra det möjligt för dem att förbättra samordningen och samarbetet med alla relevanta aktörer.

Medlemsstaterna bör se till att konsekvenserna av alla lagstiftningsförslag som omfattas av unionsrätten alltid bedöms på grundval av stadgans principer och rättigheter. Utöver en kontroll mot de nationella människorättsstandarderna och Europakonventionen bör reglerna för konsekvensbedömningar uttryckligen kräva en effektiv bedömning mot stadgan, med beaktande av den tolkning som Europeiska unionens domstol gjort av dess bestämmelser.

FRA:s YTTRANDE 4.2

EU:s medlemsstater bör se till att barn, kvinnor, äldre, personer med funktionsnedsättning och personer som tillhör etniska minoriteter som befinner sig i en utsatt situation har tillgång till rättslig prövning och informeras om sina processuella rättigheter på ett lättillgängligt sätt, i enlighet med kraven i unionsrätten.

Rättstillämpare hänvisar ofta till artikel 47 i stadgan (rätten till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol). Dessutom är tillgången till rättslig prövning på politisk nivå fortfarande en viktig fråga, vilket framgår av Europeiska kommissionens rapport från 2023 om tillämpningen av stadgan. För 2023 låg rapportens fokus på effektivt rättsligt skydd och tillgång till rättslig prövning. I linje med tidigare rapporter från FRA konstateras att det fortfarande finns hinder för tillgång till rättslig prövning. Det rör sig bland annat om otillräcklig information, särskilt om rättsmedel utanför domstolarna, praktiska svårigheter att använda e-juridiklösningar, otillräckliga arrangemang för att övervaka barnets rättigheter vid rättsliga förfaranden och varierande grader av bristande tillgång till rättslig prövning för utsatta grupper, bland annat av ekonomiska skäl. Allt detta kan hindra berörda parter från att utnyttja rättsmedel.

FRA:s YTTRANDE 4.3

EU:s medlemsstater uppmanas att använda eller främja användningen av all tillgänglig EU-finansiering för stadgerelaterad utbildning, särskilt programmet för medborgare, jämlikhet, rättigheter och värden och programmet för rättsliga frågor. Dessa bör bidra till att öka medvetenheten om stadgan bland offentliga tjänstemän vid nationella, regionala och lokala myndigheter.

Medlemsstaterna bör säkerställa ett meningsfullt deltagande av relevanta aktörer på området grundläggande rättigheter i övervakningsprocessen för relevanta EU-medel och tillhandahålla riktad finansiering för att förbättra deras övervakningskapacitet och sakkunskap.

Medlemsstaterna bör se till att deras klagomålsmekanismer avseende användningen av EU-medel kan identifiera eventuella överträdelser av stadgan och tillhandahålla nödvändig gottgörelse.

FRA:s uppgifter för 2023 tyder på en positiv trend när det gäller utbildning om grundläggande rättigheter. Utbildning om stadgan ges i allt högre grad inte bara till medlemmar av domstolsväsendet, utan även till tjänstemän, brottsbekämpande myndigheter, civilsamhället, personal vid nationella människorättsinstitutioner och likabehandlingsorgan, journalister och studenter. Hittills verkar sådana utbildningsaktiviteter inte inkludera regionala och lokala myndigheter i tillräcklig utsträckning. Programmet för medborgare, jämlikhet, rättigheter och värden och programmet för rättsliga frågor ger dock möjligheter till samfinansiering av relevanta utbildningsinsatser.

Ett viktigt område för sakkunskap om stadgan är genomförandet av EU-medel som omfattas av förordningen om gemensamma bestämmelser (förordning (EU) 2021/1060). Enligt förordningen är medlemsstaterna skyldiga att se till att stadgan respekteras vid genomförandet av EU-medel. Den gör det också möjligt för nationella människorättsinstitutioner och likabehandlingsorgan samt civilsamhällesorganisationer att spela en viktig roll i övervakningen av respekten för de grundläggande rättigheterna när EU-medel används. I FRA:s rapport *EU Funds – Ensuring compliance with fundamental rights* (EU-medel – att säkerställa efterlevnaden av de grundläggande rättigheterna) från 2023 behandlades frågor som rörde deltagandet av organ för grundläggande rättigheter och det civila samhället i övervakningsprocessen, som tycks sakna kapacitet, resurser och kunskap om stadgan.

År 2023 innebar både framgångar och motgångar för skyddet av de grundläggande rättigheterna. FRA:s *Fundamental Rights Report 2024* (rapport om grundläggande rättigheter 2024) innehåller en granskning av de viktigaste händelserna i EU från januari till december 2023 och en sammanfattning av FRA:s yttranden om dem. Rapporten tar upp både framsteg och återstående problemområden och ger inblick i de viktigaste frågor som formar diskussionen om grundläggande rättigheter i hela EU.

VI FRÄMJAR OCH SKYDDAR DINA GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER I EU —

FRA:s fullständiga rapport, *Fundamental Rights Report 2024* (rapport om grundläggande rättigheter 2024), hittar du här: <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/fundamental-rights-report-2024>

Se även relaterade FRA-publikationer:

- FRA (2024), *Rapport om grundläggande rättigheter 2024 – FRA:s yttranden*, Luxemburg, Publikationsbyrån, <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/fundamental-rights-report-2024-fra-opinions> (finns på alla 24 officiella EU-språk samt på albanska, makedonska och serbiska).
- Tidigare årsrapporter från FRA om utmaningar och resultat när det gäller grundläggande rättigheter i Europeiska unionen finns fortfarande tillgängliga på FRA:s [webbplats](#) (på engelska och delvis på franska).

MER INFORMATION

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike

Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Europeiska unionens
publikationsbyrå